

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ҲИСОБДОРЛИКНИНГ МОҲИЯТИ ВА ТАМОЙИЛЛАРИ

Зиёвуддин Шамсудинович Шаумаров

*Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси катта ўқитувчиси, Тошкент,
Ўзбекистон. E-mail: zshaumarov@mail.ru*

Аннотация: Мақолада замонавий давлат бошқарувининг асосий институтларидан бири сифатида ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорликнинг назарий-ҳуқуқий асослари тадқиқ этилган. Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги, халқаро ёндашувлар ва илмий концепцияларни таҳлил қилиш асосида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳисобдорлигининг моҳияти, мазмуни ва тамойиллари очиб берилган. Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларини ислоҳ қилиш, очиқлик, рақамлаштириш ва жамоатчилик назорати механизмларини жорий этишга алоҳида эътибор қаратилди. Муаллиф томонидан ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг янги таърифи таклиф этилган, замонавий ҳисобдорлик тамойиллари шакллантирилган ва уларни ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятида амалга оширишнинг муаллифлик модели ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ҳисобдорлик, ички ишлар органлари, давлат бошқаруви, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жамоатчилик назорати, шаффофлик, бошқарув самарадорлиги.

Аннотация: В статье исследуются теоретико-правовые основы подотчетности в деятельности органов внутренних дел как одного из ключевых институтов современного государственного управления. На основе анализа законодательства Республики Узбекистан, международных подходов и научных концепций раскрываются суть, содержание и принципы подотчетности правоохранительных органов. Особое внимание уделено реформированию органов внутренних дел Республики Узбекистан, внедрению механизмов открытости, цифровизации и общественного контроля. Автором предложено новое определение подотчетности органов внутренних дел, сформулированы современные принципы подотчетности и разработана авторская модель их реализации в деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: подотчетность, органы внутренних дел, государственное управление, профилактика правонарушений, общественный контроль, прозрачность, эффективность управления.

Annotation: The article examines the theoretical and legal foundations of accountability in the activities of internal affairs bodies as one of the key institutions of modern public administration. Based on the analysis of the legislation of the Republic of Uzbekistan, international approaches, and scientific concepts, the essence, content, and principles of accountability for law enforcement agencies are revealed. Special attention was paid to the reform of the internal affairs bodies of the Republic of Uzbekistan, the

introduction of mechanisms of openness, digitalization and public control. The author proposed a new definition of internal affairs bodies' accountability, formulated modern principles of accountability, and developed an original model for their implementation in the activities of law enforcement agencies.

Keywords: *accountability, internal affairs bodies, public administration, crime prevention, public control, transparency, management efficiency.*

КИРИШ

Давлат бошқарувини модернизация қилишнинг замонавий шароитида жамиятни демократик ривожлантиришнинг, қонунийликни мустаҳкамлашнинг ва фуқароларнинг ҳокимият институтларига бўлган ишончини оширишнинг асосий элементларидан бири сифатида давлат органларининг ҳисобдорлигини таъминлаш алоҳида аҳамият касб этади. Илмий адабиётларда ҳисобдорлик (accountability) анъанавий равишда ҳокимият субъектининг ўз фаолияти ҳақида маълумот бериш, қабул қилинган қарорларни асослаш ва ўз ҳаракатларининг оқибатлари учун жавобгар бўлиш мажбурияти сифатида қаралади. Хорижий давлат бошқаруви назариясида ҳисобдорлик бошқарув субъекти ва объекти ўртасидаги алоҳида муносабат сифатида таърифланади, бунда бир субъект ўз мажбуриятларини лозим даражада бажармаган тақдирда, баҳолаш ва таъсир чораларини қўллаш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъект олдида ўз ҳаракатларини маълум қилиши, тушунтириши ва асослаши шарт.

Ҳисобдорлик институтининг пайдо бўлишининг тарихий шарт-шароитлари жуда қадим замонларга бориб тақалади. Энциклопедик манбалар маълумотларига кўра, ҳисобот ва назорат элементлари Қадимги Миср, Бобил, Исроил, Қадимги Юнонистон ва Рим давлат бошқаруви тизимларида мавжуд бўлиб, уларда ресурсларни ҳисобга олиш ва мансабдор шахсларнинг ўз фаолияти натижалари бўйича ҳисобот бериш мажбурияти давлатни самарали бошқаришнинг зарурий шarti ҳисобланган.

Шу муносабат билан, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорлик моҳияти ва тамойилларини тадқиқ этиш нафақат назарий, балки муҳим амалий аҳамиятга ҳам эга, чунки у ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг очиқлиги, шаффофлиги ва самарадорлигини таъминлаш соҳасидаги қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришнинг истиқболли йўналишларини белгилаш имконини беради.

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ҲИСОБДОРЛИКНИНГ МОҲИЯТИ. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, "ҳисобдорлик" категорияси замонавий давлат бошқаруви фанининг энг мураккаб ва мунозарали категорияларидан биридир.

Илмий адабиётларда ҳисобдорликни тушунишга учта асосий ёндашувни ажратиш кўрсатиш мумкин:

Биринчи ёндашув. Ҳисобдорлик мансабдор шахснинг ўз фаолияти тўғрисида юқори турувчи раҳбариятга ҳисобот бериш мажбурияти сифатида қаралади.

Иккинчи ёндашув. Ҳисобдорлик давлат назоратининг бир тури сифатида белгиланади.

Учинчи ёндашув. Ҳисобдорликка давлат ва жамият ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг комплекс механизми сифатида қаралади. Ушбу ёндашув ўрганилаётган институтнинг замонавий мазмунини тўлиқ акс эттиради.

Замонавий шароитда ички ишлар органларининг ҳисобдорлиги энди статистик ҳисоботларни тақдим этиш ёки идоравий текширувлардан ўтиш билан чекланиб қолмайди.

У қуйидагиларни ўз ичига олади:

- ишончли ахборотни тақдим этиш мажбурияти;
- фаолият натижалари учун жавобгарлик;
- самарадорликни жамоатчилик томонидан баҳолаш;
- рақамли мониторинг;
- қабул қилинаётган қарорларнинг очиқлиги;
- аҳоли билан қайта алоқа механизмлари.

Олиб борилган тадқиқотлар асосида қуйидаги муаллифлик таърифи таклиф этилади:

Ички ишлар органларининг ҳисобдорлиги - ички ишлар тизими органлари ва мансабдор шахсларининг фаолият натижалари тўғрисида ишончли ахборот тақдим этиш, давлат ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш, қабул қилинаётган қарорлар самарадорлигини баҳолаш ва юридик жавобгарлик чораларини қўллаш орқали давлат, жамият ва фуқаролар олдидаги жавобгарлигини таъминлашнинг комплекс оммавий-ҳуқуқий механизмини ифодалайди.

Ушбу таъриф давлат бошқарувининг мустақил институти сифатида ҳисобдорликнинг замонавий табиатини акс эттиради.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

- ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг муаллифлик таърифи ишлаб чиқилди;
- ҳисобдорлик тамойилларининг янги таснифи таклиф этилди;
- рақамли ҳисобдорликни давлат бошқаруви тизимининг мустақил элементи сифатида ажратиш зарурлиги асосланди;
- ички ишлар органларининг кўп поғонали ҳисобдорлигининг концептуал модели ишлаб чиқилди;
- ҳисобдорлик тамойилларини амалга ошириш самарадорлигини баҳолаш механизми таклиф этилди.

1-жадвал

Ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорликни тушуниш эволюцияси:

Давр	Асосий мазмун
1991 йилгача	Маъмурий ҳисобот
1991–2016 йиллар	Ҳуқуқий жавобгарлик ва назорат
2017–2020 йиллар	Очиқлик ва натижадорлик

Давр	Асосий мазмун
2021 йилдан hozirga қадар	Рақамли ва ижтимоий ҳисобдорлик

Жадвалдан кўриниб турибдики, замонавий ҳисобдорлик анъанавий ҳисоботдан сезиларли даражада фарқ қилади ва биринчи навбатда ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини таъминлашга қаратилган.

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ҲИСОБДОРЛИК ТАМОЙИЛЛАРИ.

Тадқиқот шуни кўрсатадики, амалдаги қонунчиликда ички ишлар органларининг ҳисобдорлиги тамойилларининг тизимлаштирилган рўйхати мавжуд эмас.

Шу муносабат билан муаллиф қуйидаги тамойиллар тизимини таклиф этади:

Умумҳуқуқий тамойиллар: қонунийлик, адолат, инсонпарварлик, масъулият.

Ташкилий тамойиллар: шаффофлик, очиқлик, холислик, ахборотнинг ишончлилиги.

Махсус тамойиллар: жамоатчилик иштироки, рақамлаштириш, самарадорлик, назоратнинг узлуксизлиги.

Муаллифнинг фикрича, айнан ушбу тамойиллар ички ишлар органларининг ҳисобдорлик институтини янада такомиллаштиришнинг асоси бўлиши лозим.

Ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорлик тамойилларининг муаллифлик таснифи. Маҳаллий ва хорижий қонунчиликнинг ўтказилган таҳлили шуни кўрсатадики, ҳисобдорлик тамойилларини таснифлаш бўйича мавжуд ёндашувлар асосан узук-юлуқ хусусиятга эга бўлиб, ички ишлар органлари фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олмайди.

Аксарият ҳолларда тадқиқотчилар қонунийлик, очиқлик ва жавобгарлик тамойилларини ажратиб кўрсатиш билан чекланадилар. Бироқ, давлат бошқарувининг ҳозирги ҳолати янада комплекс ёндашувни талаб қилади.

Муаллифнинг фикрича, ички ишлар органларининг ҳисобдорлик тамойиллари тизими тўртта ўзаро боғлиқ блокни ўз ичига олиши лозим.

Биринчи блок. Ҳуқуқий тамойиллар. Ушбу тамойиллар гуруҳи ҳисобдорлик тизими амал қилишининг ҳуқуқий асосларини белгилаб беради. Буларга қуйидагилар киради: қонунийлик, қонун устуворлиги, қонун олдида тенглик, юридик жавобгарлик. Айнан ушбу тамойиллар ҳисобдорлик механизмнинг ҳуқуқий барқарорлигини таъминлайди.

Иккинчи блок. Ташкилий ва бошқарув тамойиллари. Ушбу гуруҳга қуйидагилар киради: холислик, ишонччилик, тизимчилик, назоратнинг узлуксизлиги, профессионализм. Кўрсатилган тамойиллар бошқарув қарорларининг сифатини ва ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини таъминлайди.

Учинчи блок. Ижтимоий тамойиллар. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг замонавий модели ички ишлар органларининг жамият билан фаол ҳамкорлигини назарда тутди. Шунинг учун қуйидагилар алоҳида аҳамият касб этади: очиқлик, шаффофлик, жамоатчилик иштироки, аҳолининг ишончи,

тескари алоқа (Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5005-сонли Фармониға мувофиқ амалга оширилаётган ислохотлар доирасида ушбу тамойиллар стратегик аҳамият касб этмоқда [8]).

Тўртинчи блок. Инновацион тамойиллар. Давлат бошқарувини рақамлаштиришнинг замонавий жараёнлари инновацион тамойилларнинг мустақил гуруҳини ажратишни тақозо этади: рақамлаштириш, назоратни автоматлаштириш, ахборотнинг очиқлиги, ахборот хавфсизлиги, технологик бетарафлик. Муаллифнинг фикрича, айнан ушбу тамойиллар гуруҳи келгуси ўн йилликларда ҳисобдорлик институтининг янада ривожланишини белгилаб беради.

Ички ишлар органларида ҳисобдорлик тамойилларини амалга ошириш муаммолари. Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолиятидаги жиддий ўзгаришларга қарамай, амалиёт таҳлили ҳисобдорлик тамойилларини амалга оширишга салбий таъсир кўрсатувчи бир қатор муаммоларни ажратиб кўрсатиш имконини беради.

Ҳисоботларнинг расмийлиги. Энг кенг тарқалган муаммолардан бири ҳисоботни ташкил этишга расмий ёндашув бўлиб қолмоқда. Кўп ҳолларда асосий эътибор миқдорий кўрсаткичларга қаратилади: ўтказилган профилактика тадбирлари сони, кўриб чиқилган мурожаатлар сони, тузилган ҳужжатлар сонига.

Бунда сифат кўрсаткичлари кўпинча баҳолаш доирасидан ташқарида қолади. Бундай ёндашув ҳисобдорлик тизимининг самарадорлигини пасайтиради ва фаолият натижаларини холис баҳолашга тўсқинлик қилади.

Рақамли технологияларнинг етарли даражада интеграция қилинмаганлиги. Давлат бошқарувини рақамлаштиришда сезиларли ютуқларга эришилган бўлса-да, мавжуд ахборот тизимлари ҳар доим ҳам ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини тўлиқ мониторинг қилишни таъминлай олмайди.

Ягона рақамли платформаларнинг йўқлиги қуйидагиларга олиб келади: ахборотни такрорлаш, ходимларга юкламанинг кўпайиши, маълумотларни таҳлил қилиш тезкорлигининг пасайиши.

Жамоатчилик назоратининг чекланганлиги. Тадқиқот шуни кўрсатадики, жамоатчилик назорати механизмлари ривожланишда давом этмоқда, бироқ аҳолининг ички ишлар органлари фаолиятини баҳолашда иштирок этиш даражаси етарли даражада эмас.

Бунга қуйидагилар сабаб бўлади: фуқароларнинг етарли даражада хабардор эмаслиги, айрим маълумотлардан фойдаланиш чекланганлиги, аҳоли билан ўзаро ҳамкорлик қилишнинг ягона механизмлари мавжуд эмаслиги.

Самарадорлик мезонларининг етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги. Ҳозирги вақтда ҳисобдорлик тамойилларини амалга ошириш самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичларининг ягона тизими мавжуд эмас. Бу айрим баҳоларнинг субъективлигига олиб келади ва назоратнинг объективлигини пасайтиради.

2-жадвал

Ички ишлар органларида ҳисобдорлик тамойилларини амалга ошириш муаммолари

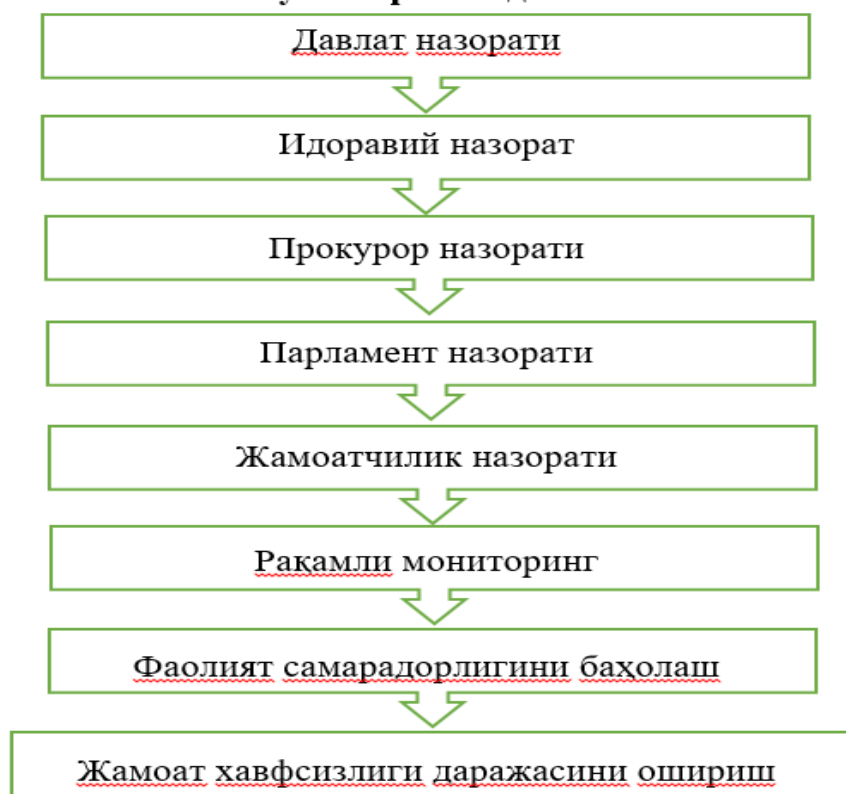
Муаммо	Пайдо бўлиш сабаблари	Эҳтимолий оқибатлар
Ҳисобдорлик формал	Статистикага эътибор қаратилган	Бошқарув самарадорлигининг пасайиши
Рақамлаштириш етарли эмас	Ягона платформалар йўқ	Ахборотни такрорланиши
Чекланган жамоатчилик назорати	Аҳоли хабардорлиги паст	Фуқаролар ишончининг пасайиши
Шаффофлик етарли эмас	Айрим процедуралар ёпиқ	Коррупция хавфининг ортиши
Ягона баҳолаш мезонлари йўқ	Методикалар номукамал	Назоратнинг субъективлиги

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, кўрсатилган муаммоларнинг аксарияти тизимли хусусиятга эга бўлиб, комплекс ечимни талаб қилади.

Мавжуд механизмларни такомиллаштириш мақсадида муаллиф томонидан ички ишлар органларининг кўп босқичли ҳисобдорлигининг концептуал модели таклиф этилган.

1-схема

Ички ишлар органларининг кўп бўғинли ҳисобдорлигининг муаллифий модели:

Таклиф этилаётган модел назоратнинг турли шакллари ички ишлар органлари фаолиятини баҳолашнинг ягона тизимига бирлаштириш имконини беради.

Моделнинг асосий афзаллиги унинг комплекс характерга эга эканлигидир.

Ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг муаллифлик концепцияси. Олиб борилган тадқиқотлар асосида ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг муаллифлик концепцияси шакллантирилди.

Мазкур концепцияга мувофиқ, ҳисобдорлик ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг қонунийлиги, самарадорлиги ва шаффофлигини таъминлашга қаратилган давлат, ички ишлар органлари ва жамиятнинг ўзаро ҳамкорлигининг узлуксиз жараёнидир.

Концепциянинг асосий элементлари қуйидагилардан иборат:

1. Фаолият натижалари учун жавобгарлик.
2. Ахборотнинг очиқлиги.
3. Жамоатчилик иштироки.
4. Рақамли мониторинг.
5. Самарадорликни мустақил баҳолаш.
6. Мансабдор шахсларнинг ҳуқуқий жавобгарлиги.

Ушбу концепциянинг амалга оширилиши аҳолининг ички ишлар органларига бўлган ишончининг сифат жиҳатидан янги даражасини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини ошириш имконини беради.

Ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорлик институтини ривожлантириш истиқболлари.

Ўтказилган тадқиқот шуни таъкидлаш имконини берадики, ички ишлар органлари фаолиятида ҳисобдорлик институтининг янада ривожланиши бир қатор ўзаро боғлиқ омиллар билан белгиланади, улар орасида давлат бошқарувини рақамлаштириш, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, хавф-хатарга йўналтирилган бошқарув механизмларини жорий этиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш алоҳида аҳамиятга эга.

Ҳозирги шароитда ҳисобдорлик аста-секин ички маъмурий назорат механизмидан оммавий бошқарувнинг комплекс воситасига айланмоқда.

Яқин истиқболда ҳисобдорлик институти ривожланишининг қуйидаги асосий йўналишларини ажратиб кўрсатиш мумкин.

Биринчи йўналиш - ҳисобдорликни рақамли трансформация қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-4075-сонли қарори [9] қоидалари ички ишлар органларини ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этишга йўналтиради.

Шу муносабат билан Ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг ягона рақамли платформасини яратиш истиқболли бўлиб, у қуйидаги имкониятларни беради:

- фаолият натижалари тўғрисида холис маълумотлар олиш;
- автоматлаштирилган мониторингни амалга ошириш;
- самарадорлик рейтингини шакллантириш;
- жамоатчиликнинг ахборотдан фойдаланишини таъминлаш;

- коррупция хавфини минималлаштириш.

Муаллифнинг фикрича, айнан рақамли ҳисобдорлик ички ишлар органлари бошқарув тизимини модернизация қилишнинг асосий йўналишига айланади.

Иккинчи йўналиш - жамоатчилик ҳисобдорлигини ривожлантириш.

Замонавий шароитда ички ишлар органларининг аҳоли билан ўзаро ҳамкорлиги алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонуни [1] қоидаларига кўра, профилактика фаолияти жамоатчилик иштирокисиз амалга оширилиши мумкин эмас.

Шу муносабат билан қуйидагилар зарур:

- жамоатчилик эшитувлари амалиётини кенгайтириш;
- жамоатчилик кенгашлари фаолиятини такомиллаштириш;
- электрон қайта алоқа платформаларини ривожлантириш;
- аҳоли томонидан ички ишлар органлари фаолиятини баҳолаш механизмларини жорий этиш.

Учинчи йўналиш - натижадорликни баҳолашни жорий этиш.

Тадқиқот шуни кўрсатадики, анъанавий миқдорий кўрсаткичлар аста-секин ўз самарадорлигини йўқотмоқда.

Замонавий ҳисобдорлик тизими қуйидагиларни баҳолашга йўналтирилган бўлиши лозим:

- жамоат хавфсизлиги даражаси;
- аҳолининг ишонч даражаси;
- фуқароларнинг қониқиш даражаси;
- профилактика ишларининг самарадорлиги;
- кўрсатилаётган давлат хизматлари сифати.

3-жадвал

Ички ишлар органлари ҳисобдорлигини баҳолаш мезонларининг муаллифлик тизими

Мезонлар гуруҳи	Кўрсаткичлар
Ҳуқуқий	Қарорларнинг қонунийлиги, бекор қилинган қарорлар сони
Ташкилий	Ҳисоботларнинг ўз вақтида тайёр бўлиши, назорат сифати
Ижтимоий	Аҳолининг ишонч даражаси, мурожаатлар сони
Ахборот	Маълумотларнинг очиқлиги, ахборотдан фойдаланиш мумкинлиги
Рақамли	Жараёнларни автоматлаштириш даражаси
Нативавий	Ҳуқуқбузарликларни камайтириш, профилактика самарадорлигини ошириш

Таклиф этилаётган мезонлар тизими нафақат ички ишлар органлари фаолияти жараёнини, балки улар фаолиятининг реал натижаларини ҳам баҳолаш имконини беради.

ХУЛОСА

Ички ишлар органларининг ҳисобдорлиги давлат бошқаруви самарадорлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш ва аҳолининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига бўлган ишончини оширишнинг асосий шартларидан биридир.

Ўзбекистон Республикаси тараққиётининг ҳозирги босқичи давлат органлари фаолиятининг очиқлиги, шаффофлиги ва натижадорлиги тамойилларига асосланган давлат бошқарувининг янги моделига ўтиш билан тавсифланади.

Бундай шароитда ҳисобдорлик стратегик аҳамиятга эга бўлиб, ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолияти самарадорлигини таъминлашнинг энг муҳим механизмга айланмоқда.

Ўтказилган тадқиқот ички ишлар органлари ҳисобдорлигининг ҳуқуқий ва ташкилий асосларини янада такомиллаштириш, замонавий рақамли технологияларни жорий этиш, жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва фаолиятни баҳолашнинг натижадор моделига ўтиш зарурлигини тасдиқлайди.

Таклиф этилган илмий қоидаларнинг амалга оширилиши ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш, жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимининг барқарор ривожланишини таъминлаш имконини беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги ЎРҚ-371-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/2387359>.

2. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги "Ички ишлар органлари тўғрисида"ги ЎРҚ-407-сон Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3027845>.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 5 майдаги "Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида"ги ЎРҚ-369-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/2381138>.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-2833-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3141184>.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 апрелдаги "Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-2883-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3165011>.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги "Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-2896-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3175734>.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 февралдаги "Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш тўғрисида"ги ПҚ-3528-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3556830>.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги "Ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5005-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/3159825>.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 декабрдаги "Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-4075-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/4124829>.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги "Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштиришга доир қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-5050-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, <https://lex.uz/ru/docs/5353869>.